

подальшого психічного розвитку. Тому, слід не упустити можливості розвинути у дитини пізнавальні психічні процеси, від чого залежить легкість і ефективність процесу її навчання.

Основним напрямом роботи у вказаній програмі став розвиток таких пізнавальних процесів, як зорово-просторове сприймання, зорова та слухова пам'ять, довільна увага, словесно-логічне мислення.

Для активної реалізації розвивального впливу ми обрали переважно ігрову форму проведення занять, оскільки саме гра дає можливість здійснити більш глибоке проникнення в світ дитини та здійснити в ньому продуктивні перетворення. Діти даного віку, зазвичай, проявляють жвавий інтерес до ігрової форми діяльності та активно беруть в ній участь. Отже, в програмі використовувався розвивальний матеріал паралельно з елементами гри. Вправи були підібрані з урахуванням основних вікових особливостей пізнавальної сфери молодших школярів.

Висновки. Розглядаючи розвиток психічних пізнавальних процесів у молодшому шкільному віці, можна надати психологічну характеристику особливостям функціонування кожного когнітивного процесу. Відчуття в цьому віці тісно злито із сприйняттям. Дослідження показали, що з віком удосконалюється не стільки абсолютна і розрізняльна чутливість дітей, скільки вміння використати різноманітність відтінків кольорів і звуків, що сприймаються. Мислення розвивається в процесі гри, як і уява. Особливість здорової психіки дитини – пізнавальна активність. Допитливість дитини постійно направлена на пізнання навколишнього світу і побудову своєї картини миру. Дитина, граючи, експериментує, намагається встановити причинно-наслідкові зв'язки і залежність.

Список використаних джерел

1. Загальна психологія: Підручник / [О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін.]. – К.: Либідь, 2005. – 464 с.
2. Інтернет: <http://posnayko.com.ua/parents/helpful/igry-na-rozvytok-pamyati-37.html>
3. Коробко С. Особливості розвитку пам'яті учнів // Початкова школа. – 1999. – №2. – С.12-15.
4. Корчевська Н.Р. Психоемоційні особливості молодших школярів у процесі формування позитивних мотивів навчання // Тернопільський НПУ імені Володимира Гнатюка. – 2009 // <http://www.nbu.gov.ua>
5. Крутецкий В.А. Психология / В.А.Крутецкий. – М.: Просвещение, 1989. – 352 с.
6. Кулагина И.Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека [Учебное пособие для студентов высших учебных заведений] / И.Ю. Кулагина, В.Н. Колоцкий. – М.: Сфера, 2001. – 464 с.
7. Маклаков А.Г. Психически познавательные процессы [Хрестоматия]. – СПб.: Питер, 2005. – 215 с.
8. Максименко С.Д. Загальна психологія [3 видання] / С.Д.Максименко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.

УДК 82.094

Ткемаладзе Зоя Павлівна

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

АРТ-ПЕДАГОГІКА В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

У статті розкривається специфіка арт-педагогіки, її особливості в структурі сучасної освіти. Відзначається її зв'язок з традиційними принципами педагогічної діяльності. Наголошується на тому, що вирішення названих проблем ускладнюється тим, що використання різноманітних видів мистецтв для створення синхронної поліфонічної системи арт-педагогічних художньо-естетичних ігрових вправ для дошкільнят з відхиленням в розвитку потребує від експериментаторів енциклопедичних знань в області не тільки мистецтва і культури, а й дидактики, психології мистецтва і методики їх інтерпретації пристосованих до поставлених перед собою дослідницьких завдань.

Ключові слова: педагогіка, арт-педагогіка, арт-терапія, освіта.

Про естетичний і духовно-моральний вплив різних видів мистецтва на розум, волю і почуття глядачів і слухачів з давніх часів говорили не тільки самі діячі мистецтва, а й педагоги, які бачили в мистецтві величезні пізнавальні і виховні можливості. Стародавні жителі нашої планети були переконані в дієвості створюваних людиною скельних зображень, ритуальних пісень і обрядових танців як щось самоочевидне. Так легенда про Орфея приписує йому

винахід музики і віршування, і він міг своїм співом схилити гілки дерев, зрушувати каміння і приборкувати диких звірів. Світ художніх образів, на переконання античних мислителів і художників, ставав обов'язковою частиною життя кожної людини.

Давньогрецькі філософи високо цінували роль мистецтва в житті суспільства і окремої людини. Так, Платон (428-327 рр. до н.е.) вважав, що мистецтво може виправляти недоліки виховання у людей, хоча і до кінця життя не подолав свого скептицизму по відношенню до пізнавальних можливостей мистецтва. На противагу йому Аристотель (384-322 рр. до н.е.), розглядаючи людину як істоту, вже від природи призначену до соціального життя, вважав, що вона може розвиватися тільки в гуртожитку. А оскільки мистецтво, з його точки зору, здатне до глибокого пізнання дійсності, вважав, що мистецтво має здатність надавати на людину моральний і естетичний вплив, формуючи тим самим характер його почуттів. Більш того, сила мистецтва - в узагальненні, і «завдання поета говорити не про дійсно те, що трапилось, але і про те, що могло б трапитися, отже, про можливе за ймовірністю або за потребою» [1]. Тобто, кажучи сучасною мовою, Аристотель розглядав здатність мистецтва моделювати життя. Тому мистецтво він відносить не просто до діяльності, а до творчості: воно відтворює світ «шляхом переоформлення». «Воно формує, – вважають і сучасні вчені, – часом несвідомо, неусвідомлено, саму систему людських установ, дія яких проявиться рано чи пізно і часто непередбаченно, а не просто має на меті спонукати людину до того чи іншого конкретного вчинку» [1].

Погляди античних філософів і засновників естетики як науки про прекрасне розділяли і Майстри Відродження і європейського Ренесансу XVIII століття.

Художньо-естетичні досягнення європейського мистецтва, впливали на розвиток світового мистецтва XVIII-XIX століть в галузі архітектури, живопису, театру, музики, дворянського побуту та інших сторін життєдіяльності суспільства і творчої діяльності майстрів культури і мистецтва. Але слід пам'ятати, що культура завжди має на увазі збереження попереднього національного досвіду, завжди пов'язана з історією, завжди передбачає безперервність морального, інтелектуального, духовного життя людини, суспільства і людства.

Наприклад, Л. М. Толстой, визначаючи соціальне і естетичне значення мистецтва, на противагу деяким європейським мистецтвознавцям, наполягав, що для точного визначення мистецтва, «треба перш за все перестати дивитися на нього як на засіб насолоди, а розглядати мистецтво, як одна з умов людського життя» [1]. Ця точка зору великого художника слова відповідає традиціям вітчизняної і зарубіжної гуманістичної думки про потребу людини в мистецтві і культурі як джерелі гуманності і творчого розвитку особистості. Краса врятує світ. Людина знаходить і приймає красу без всяких умов і можливо в цьому і полягає таємниця художньої творчості, що образ краси, створений ним, стає зразу кумиром без всяких умов. Потреба краси і творчості нерозлучна з людиною, і без неї людина, можливо, і не захотіла би жити на світі.

Сучасні проблеми освіти активізують дослідні пошуки вчених різних галузей науки з метою інтеграції шкільних освітніх дисциплін з творами вітчизняної культури і мистецтва, щоб здолати традиційний раціоналістичний підхід до навчання і розвитку учнів на шкоду всебічного їх розвитку. До вирішення цієї проблеми звертались представники шкільної педагогіки та методики і вітчизняні майстри культури. Всіх їх об'єднує глибока переконаність у тому, що виховний вплив мистецтва виражається в благотворному впливі на внутрішній світ особистості і особливо - на моральну і естетичну сфери. Так зародилося особливе направлення в педагогіці другої половини XX ст. – педагогіка мистецтва, яка дала життя таким видам творчої діяльності вчителів та учнів, як музейна педагогіка, музична педагогіка, театральна педагогіка, етно-культурна педагогіка, школа діалогу культур і інші направлення у вітчизняній освіті, які отримали визнання педагогічної громадськості та батьків і отримала назву творча педагогіка.

Мистецтво, всебічно впливаючи на людину, «олюднюючи» його, збагачуючи і розширюючи естетичний світ учнів різними видами мистецтв, на практиці здійснює пророцтво що краса врятує світ.

Педагогічне рішення взаємозв'язку уроків української мови, розвитку мовлення і літератури з мальовничим творчістю дозволяють активізувати пізнавальні інтереси учнів до вивчення рідної мови; розвинути потребу у вивченні творів культури і мистецтва при вивченні рідної мови і словесності;

подолати страх перед публічним виступом, що сприяло більш успішному вдосконаленню комунікативних здібностей учнів, особливо у дітей з відставанням в мовному розвитку.

В процесі реалізації в практиці шкіл різного типу подібних програм була виявлена така найважливіша особливість мистецтва, як його перетворююча функція, яка позитивно впливає на інтелектуальну, психофізіологічну, моральну, емоційну і вольову сфери дітей та їх розвиток і сприяє формуванню ідентифікації зі своїм народом і з його історією і культурою, з їх нетлінними цінностями. Саме цим можна пояснити інтенсивний розвиток арт-педагогіки - нового науково-практичного спрямування в педагогіці початку ХХІ ст., що вивчає закономірності, принципи і способи залучення творів мистецтва до вирішення багатьох педагогічних і методичних завдань.

Слід виділити три основні напрями в арт-педагогічній діяльності (А-ПД):

1. А-ПД може «бути рівноправним джерелом навчальної інформації, своєобразним «голосом» в навчальному діалозі, що розповідає про душевні переживання іншої людини, «створювати поле найрізноманітніших асоціацій, відчуття, думок»;

2. А-ПД оптимізує умови педагогічної взаємодії, підсилює довільну і мимовільну увагу до творів мистецтва, попереджає перевтому, без напруги перемикає з одного виду роботи на інший; полегшує розуміння і запам'ятовування навчально-виховного матеріалу «за рахунок перекодування інформації логічно-вербальної на емоційно-образної модальності», забезпечуючи мотиваційну, емоційну і комунікативну готовність до сприйняття навчально-виховного матеріалу;

3. «арт-педагогічні засоби можуть стати в освітньому процесі джерелом неявної діагностики» психічного стану учнів і їх творчих здібностей [2].

Але слід зазначити, що на розвиток арт-педагогіки і її дидактичні функції вплинула арт-терапія як вид психотерапії та психологічної корекції, заснованої на мистецтві і творчості. Але в той же час слід сказати що педагогіка не може виконувати не властиві їй функції, властиві медицині, психотерапії, психології хоча художня творчість часто дає і терапевтичний результат.

У арт-терапії багатовікова історія. Її засновником вважається французький мислитель ХVІІІ століття Жан-Жак Руссо. Він один з перших помітив: щоб зрозуміти дитину, треба поспостерігати за його грою. Але гру як метод психотерапії почали застосовувати лише в 20-і роки ХХ століття психоаналітики Мелані Кляйн і Анна Фрейд, дочка Зігмунда Фрейда. Спостерігаючи за дитячими іграми, вони помітили, що «в грі дитина не тільки висловлює свої переживання. Гра виявилася однією з форм самотерапії, за допомогою якої малюк може відтворити, наприклад, якусь конфліктну ситуацію і саме в грі знайти спосіб «відреагувати» на неї» [2]. У 30-ті роки ХХ століття Фредерік Аллен розширив можливості арт-терапії: в своїх дослідженнях він зробив акцент на довірливих і теплих відносинах між психотерапевтом і дитиною, підкресливши, що до дитини необхідно ставитися як до особистості. Його терапія так і називалася - «терапія відносин».

Вітчизняні психологи теж використовують арт-терапію і розробляють оригінальні методики. В результаті багаторічних досліджень зарубіжних і вітчизняних психотерапевтів були виявлені наступні арт-терапевтичні засоби для впливу на дітей: ізотерапія, кольоротерапія, пісочна терапія, фототерапія, ігротерапія, танцювально-рухова терапія, музикотерапія, вокалотерапія, казкотерапія, куклотерапія.

В арт-педагогіці активно використовуються живопис, фотографії, дидактичні ігри, музика і в меншій мірі танці. Природно, що мета і завдання арт-педагогіки принципово відрізняються від мети і завдань арт-терапії.

Основна мета арт-терапії – корекція психоемоційного стану людини, що зазнає труднощі емоційного розвитку в результаті стресу, що незадоволення сімейними відносинами, переживання емоційного відторгнення іншими людьми та ін. чинників, що призводить дітей до депресії, емоційної нестійкості, імпульсивності емоційних реакцій, почуття самотності, міжособистісних конфліктів, низькою самооцінці та інших станів.

Мета арт-педагогіки – активізація пізнавальної діяльності учнів засобами мистецтва, розвиток творчої уяви, емоційної пам'яті; гармонізація духовно-морального стану внутрішнього світу дітей і їх соціалізація; виховання самоідентифікації особистості дитини в процесі залучення до національного і світового мистецтва, розвиток любові до ціннісних сенсів мистецтва і культури, їх духовно-моральним народним традиціям, відображених у творах вітчизняного живопису, скульптури, музиці, літератури, театру, хореографії, співах, в творах матеріальної культури та інших видах народної творчості.

Безсумнівно одне: ті функції мистецтва і культури, про які було сказано вище, мають терапевтичний вплив на зростаючу особистість дитини, але виявлення особливостей впливу кожного виду і жанру мистецтва і культури на дітей з різними індивідуальними психофізичними особливостями – справа з'єднаних дослідницьких зусиль представників суміжних наук: дидактики, метаметодики (надпредметні науки про єдину методичну стратегію в навчанні, вихованні і розвитку на межпредметному рівні), педагогічної психології, психіатрії, медицини, диференційованої психології та психології мистецтва.

На сучасному етапі розвитку арт-терапії всю увагу дослідників і педагогів-вихователів зосереджено на спостереженні за цілющим впливом різних арт-терапевтичних ігор на дітей різного віку з різними відхиленнями у розвитку, особливо – дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Застосовувані арт-терапевтичні засоби – це шлях до відновлення гармонії в емоційному світі дитини, це засіб розвитку мислення і самооцінки, тобто це допомога дитині увійти безконфліктно в світ дорослих, у світ рідної природи і її відображення в рідному мистецтві, відчути красу і гармонію творчого пізнання навколишньої дійсності. Найцінніше в арт-терапії – це розробити конструкцію діагностичних критеріїв виявлення засобами мистецтва проблем дітей дошкільного віку, що дозволяє психотерапевтам ефективно використовувати арт-терапевтичні художньо-естетичні засоби для корекції душевних травм дітей і підготовки їх до виходу в самостійне соціальне життя.

Арт-педагогіка знаходиться на початку свого шляху. Проте у неї велике майбутнє. Особливо цінний її досвід в роботі з дітьми з відхиленнями у розвитку. Але як в будь-якому дослідженні, художньо-естетичні засоби арт-терапії в соціалізації дітей-дошкільнят з відхиленнями у розвитку вимагають від досліджень:

1) ясності розуміння дослідницької проблеми, яку він поставив перед собою (яка тема-проблема дослідження?);

2) чіткої постановки мети (що дослідник хоче отримати в результаті своєї дослідницької діяльності?);

3) готовності дослідника до поглибленої психолого-педагогічної аналітичної діяльності дітей в умовах організованої експериментатором особисто-діяльнісного середовища для дітей засобами арт-педагогічних вправ і завдань;

4) класифікація художньо-естетичних арт-педагогічних вправ і завдань для дітей з відхиленнями у розвитку;

5) вміння вести спостереження за поведінкою дітей в різних ситуаціях арт-педагогічних ігор і фіксувати їх вплив на інтелектуальні, емоційні та вольові якості особистості дитини;

6) здатності до узагальнення отриманих результатів на теоретичному і практичному рівні.

Особлива роль в дослідженні названих проблем належить викладачам, аспірантам і студентам інституту мистецтв і культури. Рішення названих проблем ускладнюється тим, що використання різноманітних видів мистецтв для створення синхронної поліфонічної системи арт-педагогічних художньо-естетичних ігрових вправ для дошкільнят з відхиленням в розвитку зажадає від експериментаторів енциклопедичних знань в області не тільки мистецтва і культури, а й дидактики, психології мистецтва і методики їх інтерпретації пристосованих до

поставлених перед собою дослідницьких завдань. Складність укладається ще й в тому, що, приступаючи до планування арт-педагогічної діяльності з дітьми з відхиленнями у розвитку, слід враховувати той факт, що дослідники матимуть справу з індивідуальними особливостями дітей: у одних проблеми з промовою, у інших – емоційна «скутість», у третіх – відстороненість від колективу, у деяких – агресивність поведінки та ін., зумовлене пережитими психологічними травмами або перенесеними хворобами. Основне завдання – створити довірчу комунікативну обстановку для всіх дітей, залучити їх до колективної комунікативно-пізнавальної діяльності засобами мистецтва: живопису, музики, хореографії тощо, не втрачаючи з уваги їх вплив на окремих дітей, їх індивідуальну реакцію з метою подальшої реалізації дидактичного принципу індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням їх відхилень від норм поведінки. Але завжди треба пам'ятати мудрі слова Ш. А. Амонашвілі: «Не нашкодь!»

Список використаних джерел

1. Мистецтво і педагогіка. З культурної спадщини XIX-XX ст. Хрестоматія / Упоряд. М.А. Верб, Освіта, 1995, 229 с.
2. Простір арт-терапії. Збірка наукових праць, Київ, 2011, 137с.

УДК 371.13:54(07)

Грабовий Андрій Кирилович

Кандидат педагогічних наук, доцент

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ДЕМОНСТРАЦІЙНОГО ХІМІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

У статті висвітлюється методичний огляд навчальних посібників з демонстраційного хімічного експерименту провідних європейських учених-хіміків, виданих в період першої половини 20 століття. З'ясовано, що в навчальних посібниках європейських вчених-хіміків закладені підвалини методики і техніки демонстраційного хімічного експерименту, які не втратили свого значення і на сучасному етапі розвитку та оновлення шкільної хімічної освіти в Україні.

Ключові слова: демонстраційний хімічний експеримент; навчальні посібники; методичний огляд; провідні європейські вчені-хіміки; теоретико-методичні узагальнення; шкільна хімічна освіта.

Актуальність теми. Орієнтація сучасної шкільної хімічної освіти на засвоєння загальнокультурних цінностей, виховання емоційної сфери, формування компетентностей учнів, реалізації наскрізних змістовних ліній не мислимі без використання в навчанні історичного матеріалу. Ознайомлення школярів з різними етапами розвитку хімічної науки, промисловості, діяльністю вітчизняних та зарубіжних вчених сприяє розширенню їх наукових поглядів, показу важливої ролі науки в технічному прогресі. Принцип історизму важливий і в експериментально-методичній підготовці майбутніх вчителів хімії. З огляду на це актуальності набуває проблема вивчення історії становлення і розвитку шкільного хімічного експерименту, зокрема, демонстраційного, його методики і техніки.

Огляд літератури. Роль історико-наукових знань в навчанні хімії у загальноосвітніх навчальних закладах висвітлюється в працях провідних вітчизняних та зарубіжних методистів-хіміків: О. Астахова, Д. Кирюшкіна, В. Полосіна, Л. Цветкова, С. Шаповаленка та інших. Вона помітно зросла тепер в умовах гуманітаризації та оновлення освіти в Україні. Невипадково в оновлених програмах та підручниках історичним відомостям приділяється чимала увага.

Історичний підхід до розв'язування окремих питань у вітчизняній методиці навчання хімії розглядали: 1) Н. Буринська та В. Староста – навчальні завдання з хімії в контексті розвитку хімічної освіти в школі [1]; 2) Л. Величко – етапи розвитку курсу органічної хімії у вітчизняній загальноосвітній школі [2]; 3) О. Донік – формування змісту шкільного курсу хімії